

SOTAAN LIITTYVÄ SURU JA MENETYKSIÄ KOKENEIDEN TUKEMINEN

Ferdinand Garoff

PsT, psykoterapeutti, oikeuspsykologi

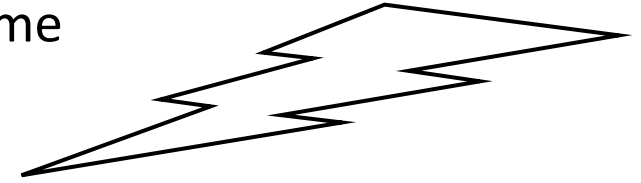
SPR psykologien valmiusryhmä ja kansainvälinen valmius

TRAUMATISOITUMINEN JA SURU

SOTA RIKKOO PERUSOLETTAMUKSIAMME

- Perusoletukset ohjaavat havaintoamme ja säätelee hyvinvointiamme
  - Maailma on hyvä paikka, jossa on hyviä ihmisiä
  - Maailma on mielekäs (merkityksellinen, oikeudenmukainen)
  - Maailma on ennakoitavissa (rauhallinen, turvallinen)
  - Haavoittumattomuus (oman kehon)
  - Olen arvokas

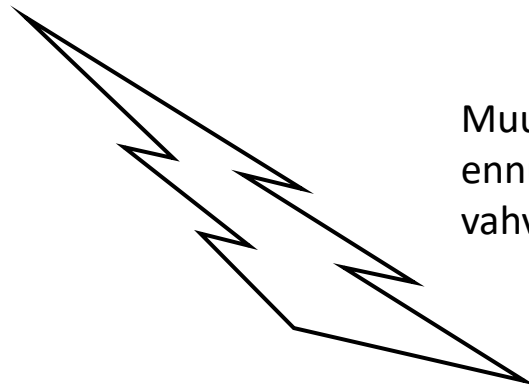
Luottamuksen
menettäminen

Intrusiiviset oireet
häiritsevät jatkuvuutta ja
turvallisuuden tunnetta

Muuttuneet odotukset,
ennusteet ja käsityksiä
vahvistavat havainnot

Janoff-Bulman, 1992

SOTA MUUTTAA SURUN LUONNETTA

Sotaan liittyvät menetykset

- Äkillisiä ja traumaattisia — ei ole aikaa jäähyväisiin
- Moninkertaisia — useita menetyksiä samanaikaisesti
- Epäselviä — kadonneita, epävarmuutta kuolemasta
- Rituaalit puuttuvat — hautajaiset tai muistotilaisuudet voivat olla mahdottomia toteuttaa
- Koskettavat kaikkia — Koko yhteisö on kuormittunut, jolloin surun jakaminen voi helpottua vertaisuuden kautta tai vaikeutua menetysten normalisoituessa tai kun on varottava kuormittamasta muita
- Jatkuvaa — sureminen tapahtuu edelleen jatkuvan uhan keskellä

Sota luo olosuhteet, joissa suru ja trauma syntyvät samanaikaisesti ja ruokkivat toisiaan.

TRAUMAATTINEN SURU

Sotaan liittyvät riskitekijät

- Kuolema silmien edessä tai itse aiheuttamana
- Ruumiin katoaminen tai sen tila
- Useita samanaikaisia menetyksiä
- Oma hengenvaarassa oleminen samanaikaisesti
- Surulle ei ole tilaa selviytymistaistelussa

- Traumaperäisen stressihäiriön oireet, intruusiot, välttäminen, ylivireys/valppaus, häiritsevät surun luonnollista prosessia.
- Surutyö ei pääse käynnistymään, koska mieltä hallitsee kuolinhetki eikä kuolleen elämä.

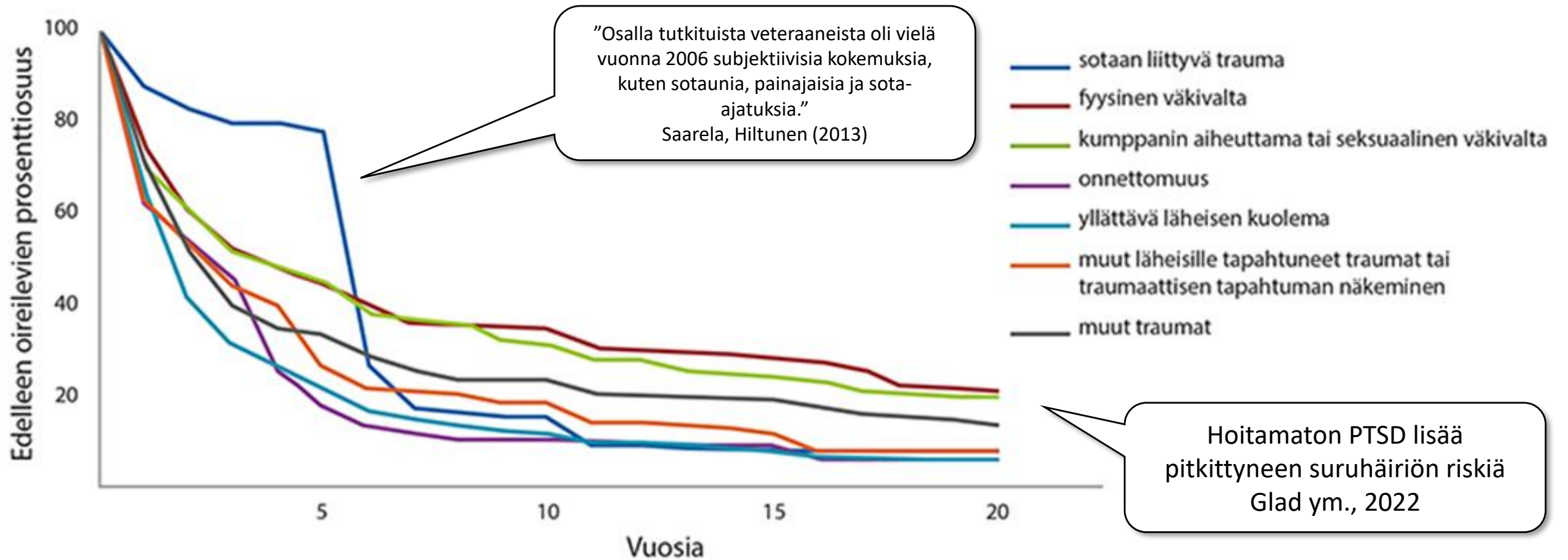
Traumaattinen suru

- Kuolema on äkillinen, väkivaltainen, silmin nähty
- Mieleen tunkeutuvat traumaattiset mielikuvat kuolinhetkestä ja sitä edeltävistä asioista
- Vältetään kaikkea kuolemaan liittyvää
- Surutyö jumiutuu traumareaktion taakse
- Menetyksen kipu, pelot, häpeä ja kauhun jäljet ovat jatkuvasti läsnäolevia

Traumaattisen surun käsittely

- Traumareaktion käsittely (altistustyöskentely, kuolinhetken poisheristäminen ja integrointi)
- Surutyön käynnistyminen (menetyksen prosessointi, uudelleen lähestyminen, jatkuva side)

Aika aikuisten täyteen toipumiseen traumaperäisestä stressihäiriöstä traumatapahtuman luonteen mukaan ¹

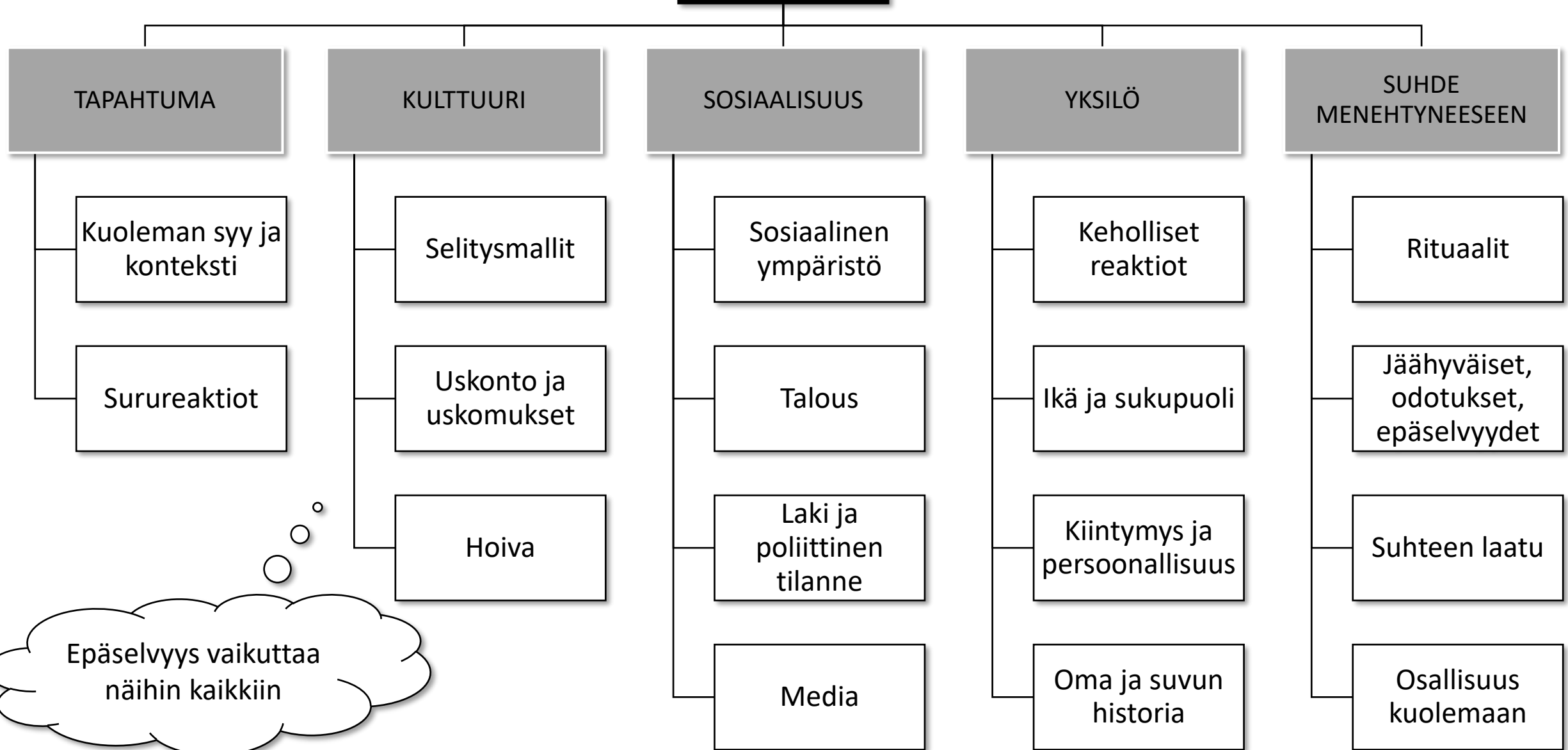
¹ Traumaperäinen stressihäiriö on määritelty DSM-IV mukaan CIDI-haastattelulla maailman mielenterveys (WMH) -tutkimuksessa.

EPÄSELVÄT MENETYKSET

MENETYKSEN VAIKUTUS

MENETYS

JA MERKITYKSET

EPÄSELVÄT MENETYKSET

Fyysisesti poissa, psykologisesti läsnä

- Kadonnut sotilas, vangittu, kadonnut pakolainen, kadonneet omaiset
- Esim. Tarkastuspisteellä kadonnut tai kotimaassa kadonnut läheinen

Fyysisesti läsnä, psykologisesti poissa

- Sota muuttaa ihmisen, kun palannut on eri henkilö kuin lähti
- Esim. Sodan traumatisoima, alkoholisoitunut ja väkivaltainen veteraani

Rajojen epäselvyys (boundary ambiguity) näyttäytyy perheessä

- Jää epäselväksi perheessä, kuka kuuluu perheeseen ja kuka on sen ulkopuolella
- Roolit, säännöt ja arjen käytännöt hajoavat

Menetyksen sosiaaliset seuraukset

- Mitkä ovat sallitut tai suotavat roolit
- Milloin suremisen voi aloittaa ja lopettaa

EPÄSELVÄT MENETYKSET

Merkityksen löytäminen

- Kulttuuriset uskomukset (kohtalo/ jumalan tahto)
- Toiminnan kautta, esim muiden auttaminen
- Tilanteen hyväksyminen
- Nykytilanteeseen keskittyminen
- Uskonnollisuus
- Katsomuksellisuus ja maalimankuva

Mikä auttaa?

- Ongelman nimeäminen
- Ymmärrys
- Tunteiden normalisointi
- Masennuksen tunnistaminen ja hoito
- Dialogi, näkemysten jakaminen
- Näkökulman vaihtaminen
- Uskonnollisuus ja henkisyys
- Tavat ja rituaalit

Epävarmuuden normalisointi

- Epävarmuuden olemassa olon tiedostaminen
- Epävarmuuteen liittyvän ahdistuksen normalisointi ja toteaminen että se on hallittavissa
- Ahdistuksen hallintakeinot
- Vaihtoehtojen tarkasteleminen ja henkinen valmistautuminen

Mikä auttaa?

- Negatiivisten tunteiden normalisointi
- Pystyvyyden ja toimijuuden vahvistaminen
- Negatiivisten tunteiden ja epävarmuuden ilmaiseminen
- Positiivisten asioiden esille tuominen
- Epävarmuuden sietokyvyn kehittäminen
- Itsetunnon kohentaminen
- Käytännön toimintaan ja sosiaalisiin kontakteihin panostaminen

HOITAVIA MENETEMIÄ

- Tarinat (kertominen ja kuunteleminen, muu ilmaisu)
  - Yksilön, perheen tai yhteisön jakamat tarinat
- Systemisyys (merkitysten jakaminen)
  - Työskentelytapa huomioi yksilöt, perheen ja laajemman yhteisön
- Dialektisuus (ristiriitaisuuksien kanssa eläminen)
  - Epävarmassa tilanteessa voi soveltaa ns. sekä-että ajattelua

KADONNEIDEN OMAISTEN TUKEMINEN

Rinnalla kulkeminen (ICRC)

- Tukea-antava kuunteleminen
- Tiedon antaminen perheille
- Apu kadonneiden etsinnässä
- Tuki hallinnollisissa ja lakiasioissa
- Vertaistukiryhmät
- Tuki orientoitumiseen muuhun elämään
- Perheen sisäinen kommunikaatio
- Yhteisön aktivointi
- Tunnistaminen/tunnustaminen
- Edelleen ohjaaminen

VIHA JA SOPEUTUMINEN

VIHA JA SURU

- Viha lisää PTSDn intrusiivisia oireita (mielikuvien vaikutusta?)
- Vihainen märehtiminen lisää PTSD oireilua
- Viha heikentää hoidon vaikuttavuutta
- Viha PTSD:ssä, ominaispiirteitä
  - Hallitsemattomuus (ajautuminen selviytymistilaan)
  - Jatkuva ja pitkäkestoinen tunnetila
  - Assosioituu muihin tilateisiin ja tunteisiin (joskus korvaava, siedettävämpi tunne)
  - Erottelukyvyyn heikentyminen, vihainen märehtiminen ja tilan normalisoituminen
  - Seurauksena sosiaalinen vihamielisyys ja yhteyden menettäminen muihin ihmisiin
- Vihan kanssa työskentely voi olla avata tien suruun

UUDELLEEN SOPEUTUMINEN

Paluu voi olla vaikeampaa kuin lähtö (Shay, 2002; Marlantes, 2011)

- Väkivalta voi olla sopeutumisen keino (myös sosiaalinen)
- PTSD-oireilu usein käynnistyy vasta kun palataan yhteiskuntaan
- Väkivallan muistuttajat muuttuvat metsästyksestä peloksi (appetitive aggression)
- Pelätään sosiaalista paheksuntaa ja hylkäämistä
- Syyllisyys ja sosiaalinen hylkääminen johtavat tekojen uudelleenarviointiin
- Intensiiviset sotakokemukset voivat tuntua hyviltä ja herättää kaipuuta (Weierstall ym., 2012)

Kuinka ihmisyyden voi säilyttää tai palauttaa?
Kenen kanssa kokemuksia voi jakaa?
Miten suhtautua siihen ettei itse enää taistele?
Onko syyllisyys ja häpeä kannettavissa ja/tai adaptiivisia?

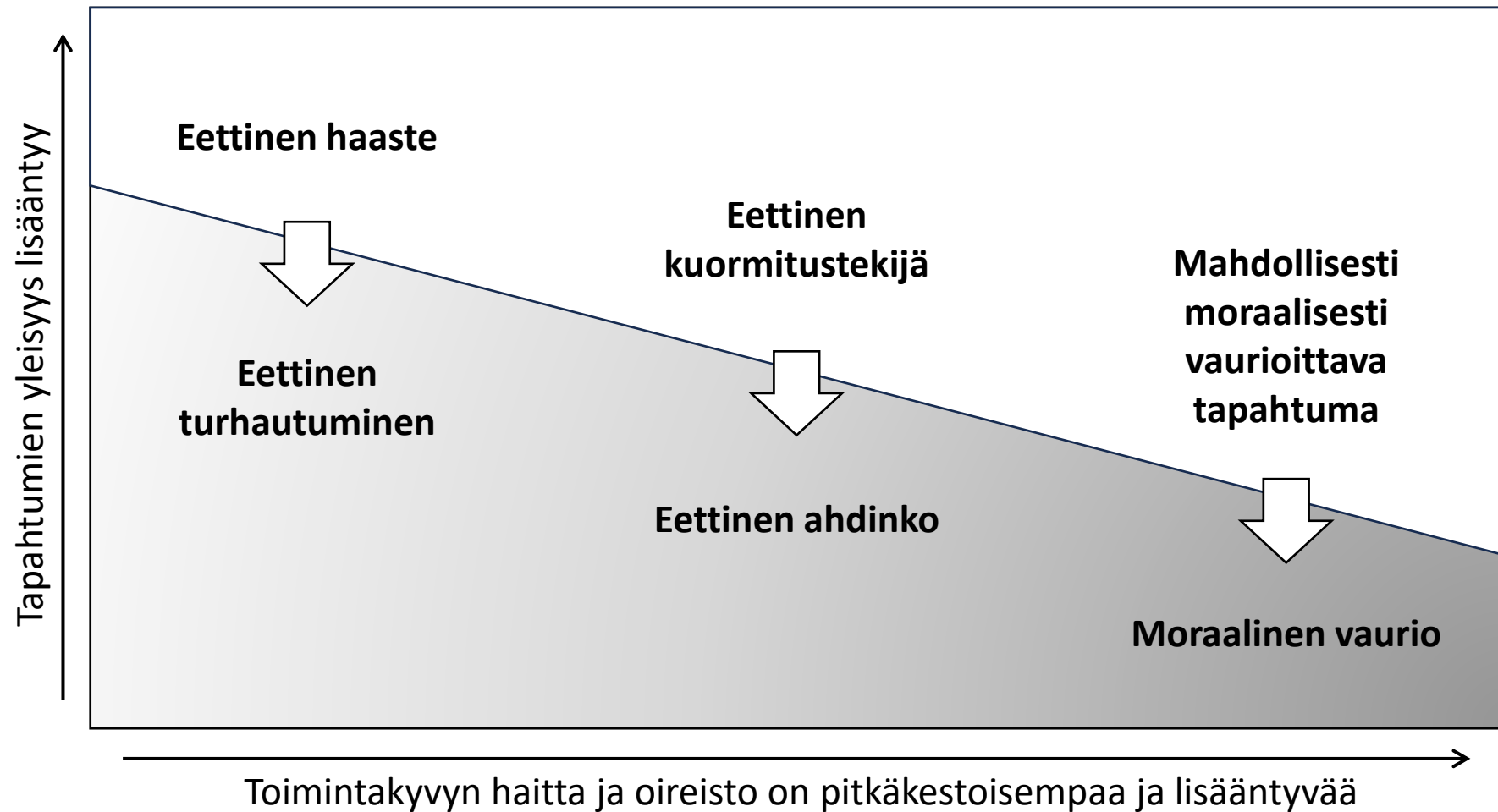
MORAALINEN VAURIO

MORAALINEN VAURIO

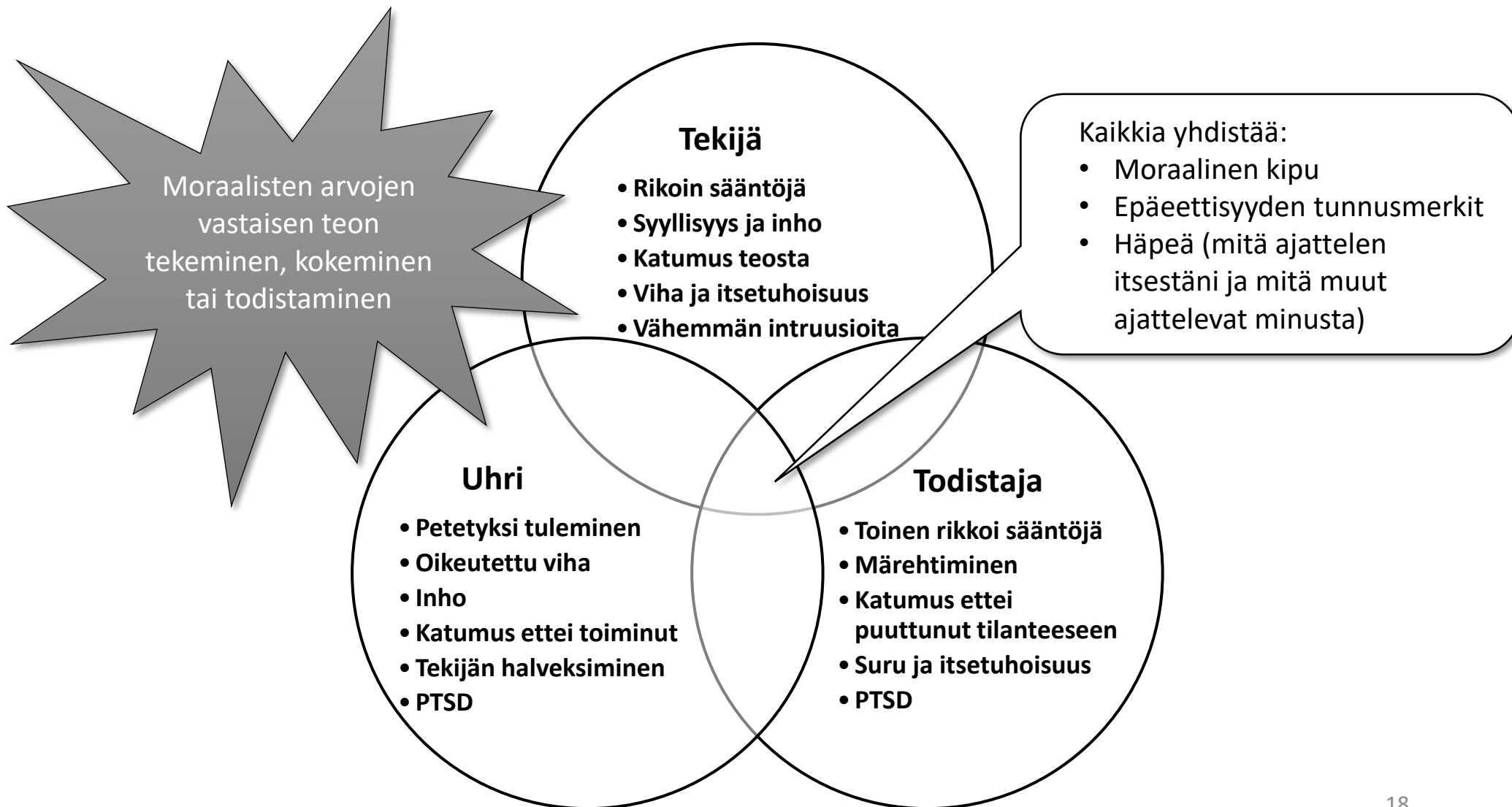
Määritelmä (Shay, 1994; Litz ym., 2009)

- Moraalisella vauriolla tarkoitetaan yksilön keskeisten arvojen pettämisestä seuraavaa psykologista, sosiaalista ja henkistä tai maailmankatsomuksellista kärsimystä.
- Moraalisen vaurion voi aiheuttaa oma tai muiden toiminta, joka on vakavassa ristiriidassa yksilön keskeisten eettisten periaatteiden kanssa (PMIE).

EETTISEN STRESSIN JA MORAALISEN VAURION JATKUMO

MORAALINEN VAURIO

MORAALINEN VAURIO JA SURU

- Moraaliseen vaurioon liittyvät tunteet voivat olla sietämättömiä, jolloin vältetään asioiden muistamista tai käsittelemistä
- Häpeä ajaa sosiaalisen vetäytymisen, jolloin kollektiivinen surutyö tulee mahdottomaksi
- Itsesyytökset estävät itsemyötätunnon
- Käsittelemätön suru voi johtaa raivoon ja itsetuhoisuuteen
- Moraalinen vaurio voi johtaa identiteetin pirstaloitumiseen
- Väkivalta tekojen johdosta voi kokea että menettää osan itsestä
- Moraalinen vaurio voi jäädä piiloon trauman hoidossa

MORAALISESTA VAURIOSTA TOIPUMINEN

Kliiniset menetelmät

- MIOS mittari
  - Vaurion arviointi ja tyypittely tekijä / todistaja / uhri, joka indikoi hoidon tarpeen
- Kognitiivinen prosessointiterapia (CPT) — kognitioiden käsitteleminen
- Adaptive Disclosure (AD) — hengenvaarallisten sotatilanteiden, traumaattisten menetysten ja moraalisesti vaurioittavien tilanteiden ja moraalisen vaurion käsittely
- Narratiivinen altistusterapia (ForNET) — altistus, tarinallisuus ja jakaminen
- Hyväksymis- ja omistautumisterapia moraaliseen vaurioon (ACT-MI)

Toipumisen elementit

- Kokemuksen psykologinen ja emotionaalinen käsittely jossa häpeän ja hylätyksi tulemisen pelon ylittäminen
- Korjaavat kokemukset mahdollistavat positiiviset arviot maailman ja toisten ihmisten luotettavuudesta
- Identiteetin uudelleen rakentaminen

Kts. Duodecim katsausartikkeli, Näkymätön vihollinen (YLE Areena)

YLISUKUPOLVISUUS

YLISUKUPOLVISUUS

- Sijaistraumatisoituminen - oireet siirtyvät lapselle.
- Oppiminen ja mallintaminen - maailma on vaarallinen paikka tai katkeruuden omaksuminen.
- Kasvatusympäristö ja vanhemmuus - ylisuojeleminen, turtuneisuus, etäisyys, laiminlyönti, parentifikaatio ja roolien kääntyminen.
- Biologia - äidin stressihormonit ja epigenetiikka.
- Vanhempien ihmissuhdeongelmat - ristiriidat, vanhempien avioero, lasten kaltoinkohtelu ja vähemmän kannustava vanhemmuus.
- Vanhempien mentalisaatiokyvyn puutteet – Lapsen mielentilat jäävät tunnistamatta ja kohtaamatta.

Tähän vaikuttaa:

Vanhempien omat kasvukokemukset
Vanhempien selviytymiskeinot
Lasten ja vanhempien resilienssi
Sosioekonominen asema
Vanhempien ikä ja kokemukset sodan aikana
Sukupuolierot

Tämä voi tukea:

Luottamuksen rakentaminen ja huolien puheeksi ottaminen
Riittävän turvallinen vanhemmuus
Muut turvalliset aikuiset ja ympäristöt
Perheen sisäiseen vuorovaikutuksen havainnointi ja korjaaminen (perheterapia)
Vanhemmuustaitojen mallintaminen ja opettaminen

KOLLEKTIIVINEN TRAUMA JA SURU

KOLLEKTIIVINEN TRAUMA

Yhteiskunta joko käsittelee tai siirtää surun

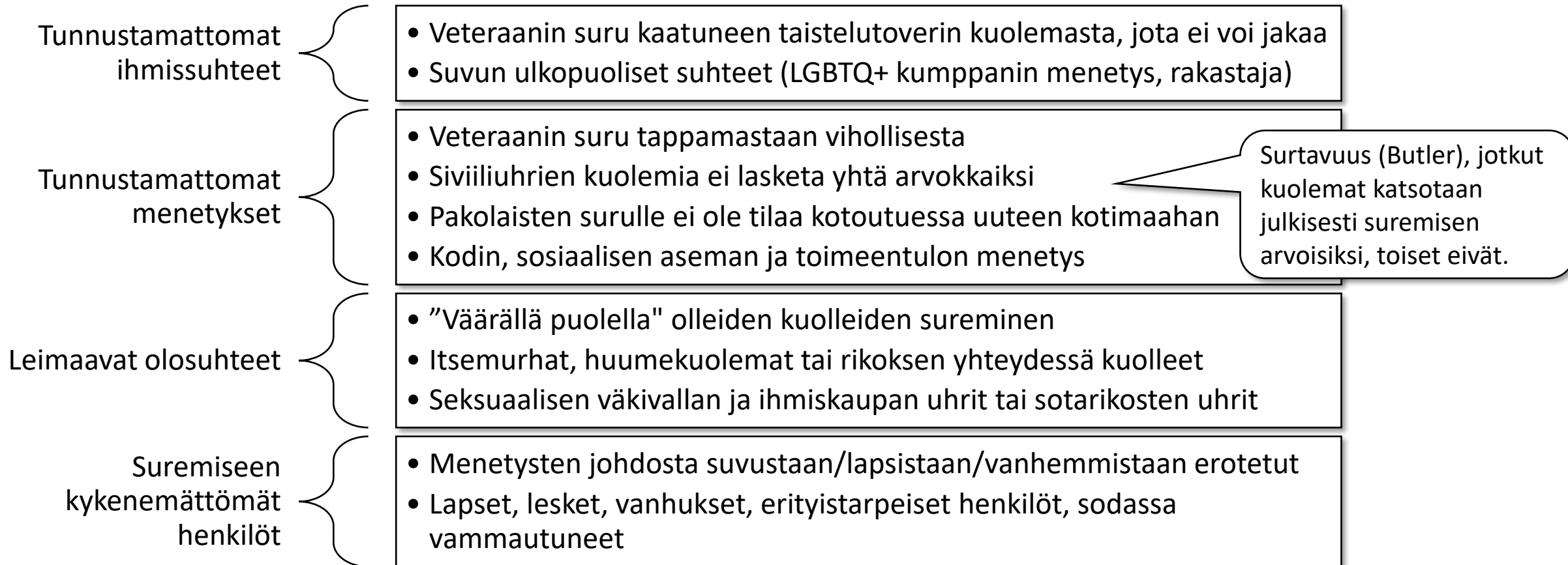
- Trauma ei ole tapahtumien automaattinen seuraus, se on sosiaalisesti rakennettu tulkinta. Yhteisön on nimettävä kärsimys, uhrit ja vastuut (Alexander, 2014)
- Yksilöllinen trauma: "Minä" olen haavoittunut
- Kollektiivinen trauma: "Me" yhteisönä olemme haavoittuneet ja muuttuneet

Suomen konteksti (Kivimäki, 2012)

- Talvisota on kansallinen selviytymiskertomus, mutta vaikeat kokemukset voivat jäädä sankaruuden varjoon
- Jatkosodan moraalinen monimutkaisuus ja "erillissota"-narratiivi
- 420 000 karjalaisen kotiseudun menetys
- Sotalasten vaiettu trauma

TUNNUSTAMATON SURU (DISENFRANCHISED GRIEF)

Suru, jota ei tunnusteta, sosiaalisesti vahvisteta tai julkisesti surra (Doka, 1989/2002).

YHTEISÖ SURUTYÖN KANTAJANA

- Yksilöterapia ei aina riitä, koska sota on yhteisöllinen kokemus.
- Yhteisöpohjaisia lähestymistapoja
  - Kadonneiden omaisille suunnatut ryhmät
  - Yhteisöpohjainen sosioterapia (Rwanda), ryhmät, jotka yhdistävät selviytyneitä, tekijöitä, sivullisia ja heidän jälkeläisiään; 15 istuntoa; parantaa traumaoireita ja ryhmienvälistä luottamusta
  - Rituaalit ja muistotilaisuudet tarjoavat mitä yksilöterapia ei voi, eli jaetun surun, henkisen jatkuvuuden, yhteisöllisen tunnustamisen
  - Lapsisotilaiden yhteisöön palauttamisen rituaalit
  - Testimonial therapy
  - NETfacts
- Trauma vaatii todistajia, ei vain terapeutteja, vaan yhteisöjä ja yhteiskuntia, jotka ovat valmiita tunnustamaan, mitä tapahtui (Herman, 1992).

KYSYMYKSIÄ?

KOMMENTTEJA?

AJATUKSIA?

KIIITOS

Koulutus, työnohjaus ja konsultaatiot
ferdinand.garoff@gmail.com